

Kalendarium życia i twórczości Jeana-Jacquesa Rousseau

1712

- 28 czerwca: w Genewie przychodzi na świat Jean-Jacques Rousseau, syn Izaaka, zegarmistrza, oraz Zuzanny Bernard.
- 4 lipca: zostaje ochrzczony w kościele Saint-Pierre.
- 7 lipca: na ciągłą gorączkę umiera matka Jana Jakuba, jego wychowaniem zajmuje się ciotka, Zuzanna Rousseau.

1718

- Izaak Rousseau przenosi się do Coutance, w dzielnicy Saint-Gervais.

1719

- Jan Jakub czyta ze swym ojcem powieści.

1720

- zima: Rousseau czyta historyków i moralistów, zwłaszcza Plutarcha.

1722

- 11 października: w następstwie sporu z emerytowanym kapitanem Izaak opuszcza Genewę i ostatecznie przenosi się do Nyon.

1724-1725

- zima: po powrocie do Genewy Jan Jakub mieszka u swego wuja, Gabriela Bernarda; terminuje u Masserona, kancelisty miejskiego, ale praca ta mu nie odpowiada.

1725

- 26 kwietnia: podpisana zostaje umowa terminowania Rousseau u Abła Du Commun, mistrza rytownika, na okres pięciu lat.

1726

- 5 marca: Izaak ponownie się żeni.

1728

- 14 marca: wróciwszy z przechadzki, Rousseau znajduje bramy miast zamknięte; postanawia nie wracać do swego patrona.
- 15 marca 1728: opuszcza rodzinne miast.
- 21 marca 1728: przybywa do Annecy spotyka panią de Warens, dla której od proboszcza Confignon otrzymał listy rekomendacyjne, i udaje się do niej.
- 24 marca: pieszo wyrusza do Turynu.
- 12 kwietnia: trafia do hospicjum San Spirito.
- 21 kwietnia: wyrzeka się swej wiary i przyjmuje na katolicyzm.
- 23 kwietnia: przyjmuje chrzest.
- lato-jesień: Rousseau błąka się po Turynie, przez trzy miesiące jest lokajem u pani de Vercellis; następnie wstępuje na służbę do hrabiego de Gouvon i zostaje sekretarzem jego syna, opata de Gouvon.

1729

- czerwiec: Rousseau postanawia wracać, dociera do Annecy i zamieszkuje u pani de Warens.
- sierpień-październik: dwa miesiące spędza w seminarium Lazaristes, następnie zostaje pensjonariuszem w szkole śpiewu kościelnego.

1730

- kwiecień: Rousseau towarzyszy dyrektorowi szkoły Le Maistre'owi w podróży do Lyonu, ten zostawia go podczas ataku epilepsji; wraca do Annecy, ale nie zastaje pani de Warens, która wyjechała do Paryża.
- lipiec: w drodze do Fryburga towarzyszy pokojówce pani de Warens; zatrzymuje się w Lozannie, gdzie występując pod nazwiskiem Vaussore de Villeneuve, podaje się za nauczyciela muzyki paryskiej.
- zima 1730-1731: Rousseau udziela lekcji muzyki w Neuchâtel.

1731

- kwiecień: Rousseau staje się rzecznikiem fałszywego archimandryty, który kwestuje w intencji odbudowy Saint-Sepulcre. W Soleure ambasador Francji odciąga Rousseau od jego towarzysza.
- maj: po kolejnym pobycie w Neuchâtel, wyposażony w liczne listy polecające, wyrusza do Paryża.
- czerwiec-sierpień: w Paryżu wstępuje na służbę kuzyna szwajcarskiego pułkownika; dowiedziawszy się, że pani de Warens opuściła Paryż, Rousseau wyrusza do Sabaudii.
- wrzesień: po kilku tygodniach spędzonych w Lyonie Rousseau spotyka panią de Warens w Chambéry.
- październik: Rousseau rozpoczyna pracę w katasterze sabaudzkim.

1732

- czerwiec: po ośmiu miesiącach Rousseau opuszcza kataster i zaczyna udzielać lekcji muzyki.

1733

- czerwiec-lipiec: prawdopodobnie odbywa krótką podróż do Besançon.

1734

- 13 marca: umiera Claude Anet.

1735 lub 1736

- koniec lata-zima: pierwszy pobyt Jana Jakuba i pani de Warens w Charmettes, w domku Noëray; Rousseau pisze *Verger des Charmettes*.

1737

- 27 czerwca: w następstwie wypadku w laboratorium, wskutek którego wzrok Rousseau zostaje zagrożony, Jan Jakub pisze testament.
- 28 czerwca: w świetle prawa genewskiego Rousseau staje się pełnoletni.

- koniec lipca: Rousseau *incognito* udaje się do Genewy w celu uregulowania spraw spadkowych.
- 11 września: Rousseau opuszcza Chambéry, by udać się na konsultację do dr Fizesa w Montpellier; spotkanie i awantura z panią de Larnage; Rousseau podaje się za angielskiego Dominikanina nazwiskiem Dudding.
- 15 września: pani de Warens podpisuje najem domu Revil w Chambéry, który zajmowała prawdopodobnie od wiosny.
- 22 września: Rousseau przybywa do Montpellier.

1738

- luty-marzec: Rousseau wraca do Chambéry, gdzie zostaje przyjęty chłodno, od ubiegłego lata jego miejsce zajmuje bowiem Wintzenried, totumfacki pani de Warens.
- 6 lipca: podpisanie aktu dzierżawy na użytkowania dóbr Noëray w Charmettes.

1739

- marzec: Rousseau samotnie przebywa w Charmettes, gdzie dużo czyta i zajmuje się samokształceniem.

1740

- kwiecień: Rousseau udaje się do Lyonu, gdzie zostaje wychowawcą dwóch synów pana de Mably, przełożonego-generalnego Lyonu.
- listopad-grudzień: pisze *Projet pour l'éducation de M. de Sainte-Marie*.

1741

- około maja: zakończenie pracy u pana de Mably i powrót do Chambéry.
- lato i jesień: prawdopodobnie kolejny pobyt Rousseau w Lyonie.

1742

- styczeń: choroba Rousseau w Charmettes; Jean Jacques kontynuuje studia i pracuje nad nowym systemem zapisu nutowego.
- 10 lipca: Rousseau datuje *Épître à Parisot*.
- lipiec: Rousseau wyrusza do Paryża ze swym systemem notacji; w Lyonie otrzymuje listy polecające od pana de Mably.
- 22 sierpnia: wprowadzony przez Réaumura, Rousseau odczytuje w Akademii Nauk swój *Projet concernant de nouveaux signes pour la musique*.
- 8 września: po zaopiniowaniu projektu przez komisarzy Akademia przyznaje Rousseau certyfikat.
- wrzesień-październik: Rousseau przerabia swój pamiętnik w celu udostępnienia go publiczności.

1743

- styczeń: w wydawnictwie Quillau ukazuje się *Dissertation sur la musique moderne*; opublikowany też zostaje tekst *Épître à Monsieur Bordes*.
- wiosna: Rousseau zostaje wprowadzony do pani Dupin.
- maj: związuje się z Francueilem, pasierbem pani Dupin, i wraz z nim studiuje chemię; rozpoczyna komponowanie opery *Muses galantes*.

- czerwiec: zostaje sekretarzem hrabiego de Montaigu, mianowanego ambasadorem Francji w Wenecji.
- 10 lipca: Rousseau opuszcza Paryż i przez Lyon, Marsylię, Genuę (gdzie przechodzi kwarantannę), Mediolan i Padwę dociera 4 września do Wenecji, gdzie zamieszkuje u ambasadora w pałacu Toma Quirini.

1744

- 6 sierpnia: po gwałtownych kłótniach z ambasadorem Rousseau go opuszcza.
- 22 sierpnia: wyjazd z Wenecji przez Simplon, Valais, Genewę.
- październik: przyjazd do Paryża.
- zima 1744-1745: Gauffecourt wprowadza Rousseau do dzierżawcy generalnego La Pauplinière'a.

1745

- marzec: Rousseau związuje się z Teresą Levasseur, dwudziestotrzyletnią bieliźniarką pochodzącą z Orleanu.
- 9 lipca: kończy *Les Muses galantes*.
- wrzesień: wykonanie fragmentów opery u La Pauplinière'a oraz całości u pana de Bonneval w obecności księcia de Richelieu, który radzi Rousseau zastąpienie aktu poświęconego Tasso aktem poświęconym Hezjodowi, skomponowanym w ciągu trzech tygodni. Rousseau poznaje Diderota i Condillaca.
- październik-listopad: Rousseau robi poprawki *les Fêtes de Ramire* autorstwa Voltaire'a i Rameau.
- grudzień: z tej okazji wymiana grzecznościowych listów z Voltaire'em.

1746

- jesień: Rousseau jako sekretarz pani Dupin i Francueila przebywa w posiadłości Dupinów Chenonceaux, gdzie komponuje *l'Allée de Sylvie*.
- zima: narodziny pierwszego dziecka Rousseau, które zostaje oddane do hospicjum Enfants-Trouvés.

1747

- 9 maja: umiera Izaak Rousseau, Jan Jakub przejmuje pozostałości rodzinnego spadku.
- jesień: kolejny pobyt w Chenonceaux, gdzie Rousseau pisze komedię *l'Engagement téméraire*.

1748

- luty: pani d'Épinay, którą Rousseau poznał rok wcześniej, przedstawia go swej szwagierce, pannie de Bellegarde, mającej wkrótce zawrzeć związek małżeński z hrabią d'Houdetot.
- w tym roku przychodzi na świat drugie dziecko Rousseau, które także zostaje oddane do hospicjum Enfants-Trouvés.

1749

- d'Alembert zwraca się z prośbą do Rousseau o napisanie artykułów na temat muzyki do *Encyclopédie*.
- styczeń-marzec: Rousseau pracuje nad tymi artykułami.
- 24 lipca: aresztowanie Diderota i osadzenie w więzy Vincennes.
- 20-22 sierpnia: Rousseau poznaje Grimma.
- październik: w drodze do Vincennes Rousseau czyta w „le Mercure de France” pytanie postawione przez Akademię w Dijon w konkursie o nagrodę w dziedzinie etyki w roku 1750: „Czy odrodzenie nauk i sztuk przyczyniło się do naprawy obyczajów?” Jeszcze przed dotarciem do Vincennes pisze prozopopeję Fabrycjusza, którą odczytuje Diderotowi podczas wizyty. Od tej pory Rousseau pracuje nad rozprawą.
- koniec 1749-początek 1750: Rousseau i Teresa Levasseur zamieszkują razem.

1750

- 30 stycznia: pisząc do Voltaire`a, Rousseau Jan Jakub podpisuje się: „J. J. Rousseau, obywatel Genewy”.
- marzec: prawdopodobnie w tym terminie dostarcza tekst do Akademii (konkurencyjnych prac jest trzynaście).
- 9 lipca: Akademia w Dijon nagradza *Rozprawę* Rousseau.
- koniec 1750-początek 1751: *Rozprawa o naukach i sztukach* ukazuje się drukiem, bez nazwiska autora, natomiast z dopiskiem: „przez obywatela genewskiego” (pierwsze wydanie wychodzi w Bazylei lub w Paryżu); w ciągu kilku następnych lat wydań tej pracy jest około dwudziestu, już w roku 1751 Rousseau podpisuje publikację własnym nazwiskiem.

1751

- styczeń: w „le Mercure de France” ukazuje się pierwsza recenzja *Rozprawy*.
- luty-marzec: Rousseau porzuca pracę u Francueila i ze względów zarobkowych zajmuje się kopiowaniem partytur.
- wiosna: narodziny trzeciego dziecka Rousseau.
- 20 kwietnia: w liście do pani Francueil, którego brudnopis jest zaszyfrowany, Rousseau wyjaśnia, dlaczego oddał swe dzieci do hospicjum.
- wrzesień: w „le Mercure de France” ukazuje się anonimowa refutacja *Rozprawy* Rousseau, *Odpowiedź króla polskiego* (autorstwa S. Leszczyńskiego).
- październik: także w „le Mercure de France” ukazuje się refutacja autorstwa księdza Gautiera. Rousseau odpowiada tekstem *Odpowiedź królowi polskiemu*, wydanym u Pissota w Paryżu.
- listopad: Rousseau publikuje *Lettre à Grimm, sur la réfutation de son Discours par M. Gautier*.
- grudzień: *Discours sur les avantages des sciences et des arts*, wygłoszony przez Bordesę w Akademii w Lyonie 22 czerwca, ukazuje się w „le Mercure de France”.

1752

- kwiecień: Rousseau publikuje *Réponse à M. Bordes*.
- wiosna-lato: Rousseau komponuje *le Devin du village*.

- 12 sierpnia: *le Devin du village* wystawiony zostaje w Fontainebleau w obecności króla i odnosi ogromny sukces.
- 18 października: Rousseau opuszcza Fontainebleau, nie stawiając się na audiencję u króla, na którą miał przybyć.
- 18 grudnia: Le Théâtre-Français gra młodzieńcze dzieło Rousseau, komedię *Narcisse ou l'Amant de lui-même*, do której Jan Jakub pisze przedmowę.

1753

- 1 marca: pierwsze przedstawienie *le Devin du village* w Operze.
- listopad: „le Mercure de France” publikuje temat konkursu zorganizowanego przez Akademię w Dijon: „Jakie jest pochodzenie nierówności między ludźmi i czy pozwala na nią prawo naturalne?” Rousseau spędza osiem dni w Saint-Germain, zastanawiając się nad tym pytaniem podczas przechadzek po lesie.
- napisany w tym roku *Lettre sur la musique française* ukazuje w roku następnym.
- koniec listopada-początek grudnia: orkiestra Opery wiesza Rousseau *in effigie*.
- 15-16 grudnia: Rousseau nie zostaje wpuszczony do Opery.

1754

- 6 marca: Rousseau w memoriale skierowanym do d'Argensona żąda, by Opera zwróciła mu partyturę *le Devin du village*.
- 1 czerwca: Rousseau i Teresa w towarzystwie Gauffecourta wyruszają do Genewy, po drodze odwiedzają panią de Warens w Chambéry.
- 12 czerwca: w Chambéry Rousseau datuje dedykację *Do Rzeczypospolitej Genewskiej do Rozprawy o pochodzeniu i podstawach nierówności między ludźmi*.
- czerwiec: Rousseau przybywa do Genewy.
- 1 sierpnia: Rousseau zostaje przyjęty do Kościoła Genewskiego, przyjmuje komunię, odzyskuje tytuł obywatela Genewy.
- 22-27 września: z Teresą oraz swym przyjacielem Deluciem Rousseau odbywa podróż statkiem po Léman. Podczas pobytu w Genewie pracuje na tekstem *Institution politiques*, myśli o *Histoire du Valais* i tragedii prozą *Lucrece*, przekłada też pierwszą księgę Tacyta.
- październik: po powrocie do Paryża u Marca-Michela Reya, wydawcy z Amsterdamu, składa rękopis *Rozprawy o nierówności*.
- jesień: Rousseau otrzymuje zadanie zrobienia ekscerptów z rękopisów księdza de Saint-Pierre.

1755

- 11 lutego: nieopodal Genewy Voltaire wynajmuje dom, który ochrzci mianem Délice.
- 24 kwietnia: Rey kończy druk *Rozprawy o nierówności*.
- czerwiec: u syndyka Saladina Rousseau składa egzemplarz *Rozprawy* przeznaczony dla Rady Genewy.
- 30 sierpnia: Voltaire pisze list do Rousseau: „Otrzymałem, Panie, twą nową książkę przeciwko rodzajowi ludzkiemu, dziękuję za nią...”.
- 10 września: Rousseau bardzo uprzejmie odpowiada Voltaire`owi.

- wrzesień: Rousseau przebywa w Chevrettes, obiecuje pani d'Épinay, że wiosną zamieszka w małym domku w parku, Ermitażu, który kazała dlań przygotować.
- prawdopodobnie rozpoczyna prace nad *Szkicem o pochodzeniu języków*.
- listopad: pisze artykuł *Économie politique* i publikuje go w V tomie *Encyclopédie*.

1756

- luty: doktor Théodore Tronchin proponuje Rousseau posadę bibliotekarza w Genewie.
- 9 kwietnia: Rousseau z Teresą i panią Le Vasseur zamieszkują w Ermitażu.
- maj: Rousseau kończy prace nad rękopisami księdza de Saint-Pierre'a i pisze *Extrait du projet de paix perpétuelle* oraz *Polysynodie*. Teksty *Jugement sur la Paix perpétuelle* i *Jugement sur la Polysynodie* przynoszą poglądy samego Rousseau.
- czerwiec: Rousseau oddaje się marzeniom w lasach Montmorency.
- 18 sierpnia: Rousseau przekazuje Voltaire'owi *List do Woltera o Opatrzności*, stanowiący odpowiedź na *Sur la Loi naturelle* oraz *O zburzeniu Lizbony*.
- lato-jesień: Rousseau wymyśla bohaterów *Nowej Heloizy*; pisze kilka listów składających się na to dzieło, wreszcie postanawia uporządkować je w postaci „swego rodzaju powieści”. Zimą postanawia spędzić w Ermitażu.
- pisze *Allégorie sur la Révélation*, *Lettre à Voltaire*, a prawdopodobnie także redaguje *La Reine fantasque*.

1757

- koniec stycznia: pierwsza wizyta pani d'Houdetot w Ermitażu.
- marzec: Rousseau atakuje Diderota.
- kwiecień: pojednanie między nimi.
- wiosna-lato: namiętność Rousseau do pani d'Houdetot.
- 31 sierpnia: Rousseau oskarża panią d'Épinay, że posługując się nim, chce poróżnić panią d'Houdetot i Saint-Lamberta.
- 1 września: pojednanie z panią d'Épinay.
- 6 (?) października: dochodzi do pojednania Rousseau z Grimmem.
- 10 października: opublikowanie VII tomu *Encyclopédie*, zawierającego artykuł d'Alemberta *Genève*.
- 22-23 października: list Diderota, zachęcający Rousseau, by towarzyszył pani d'Épinay w wyprawie do Genewy. Rousseau odpowiada, uzasadniając swą odmowę.
- 25 października: pani d'Épinay wyrusza do Genewy.
- 26 października: Rousseau usprawiedliwia się przed Grimmem, nie wciągając w sprawę pani d'Houdetot.
- 28 października: Rousseau usprawiedliwia się przed Saint-Lambertem.
- koniec października-początek listopada: list Grimma do Rousseau zrywający kontakty.
- listopad: Rousseau zaczyna prace na *Lettres morales*. Pani d'Houdetot prosi go usilnie, by nie opuszczał Ermitażu.
- 5 grudnia: wizyta Diderota w Ermitażu.
- 10 grudnia: Rousseau otrzymuje dymisję od pani d'Épinay.
- 15 grudnia: Rousseau przenosi się do Teresy przebywającej w Montmorency, w ogrodzie Montlouis; panią Le Vasseur odsyła do Paryża

- grudzień: Rousseau otrzymuje VII tom *Encyclopédie*, postanawia odpowiedzieć na artykuł *Genève*.
- pisze *Lettre à Sophie*.

1758

- 2 marca: Rousseau stara się sprowadzić Diderota.
- 9 marca: pisze *List do d'Alemberta o widowiskach*, własnym nakładem wydaje *La Reine fantasque*.
- 6 maja: pani d'Houdetot zrywa wszelkie związki z Rousseau.
- 21 czerwca: do *Przedmowy do Listu o widowiskach* Rousseau dołącza notę pochodzącą z *Eklezjasty*, co dopełnia jego zerwania z Diderotem.
- 22 lipca: *List* zostaje zatwierdzony przez d'Alemberta, pełniącego funkcję królewskiego cenzora.
- 13 września: Rousseau donosi Reyowi, że *Julia*, w sześciu częściach, jest ukończona.
- 29 października: Rousseau na zaproszenie pana d'Épinay w towarzystwie pana i pani Dupin, Francueila oraz pana i pani d'Houdetot uczestniczy w obiedzie w Chevrettes.

1759

- styczeń: ukazuje się *Kandyd*, pośrednia odpowiedź Voltaire'a na list Rousseau o Opatrzności.
- kwiecień: marszałek de Luxembourg, przebywający w Montmorency z okazji świąt Wielkanocnych, składa wizytę Rousseau i na okres remontu Montlouis oferuje mu mieszkanie w Petit-Château w Montmorency, gdzie Rousseau przenosi się 6 maja.
- maj: Rousseau pisze piątą księgę *Emila*.
- po 15 lipca: codzienne wizyty Rousseau u hrabiego; powrót do wyremontowanego domku Montlouis; przyjmuje wielu gości.
- zachęcony przez Malesherbesa Margency proponuje Rousseau funkcję redaktora w „*Journal des Savans*”, Rousseau odmawia.

1760

- styczeń: Rousseau pracuje nad *Emilem* i *Umową społeczną*.
- wrzesień-październik: Rousseau przyjmuje wizytę księcia de Conti.
- 22 listopada: Rey wysłał egzemplarze *Nowej Heloizy* do Robina w Paryżu.
- 20 grudnia: *Nowa Heloiza* sprzedawana jest w Londynie.

1761

- koniec stycznia: *Julia, czyli Nowa Heloiza* (wydana przez Reya) sprzedawana jest w Paryżu i przynosi ogromny sukces. Z kolei w Genewie dzieło znajduje „wielką liczbę cenzorów”.
- 16 lutego: publikacja *Préface de la Nouvelle Héloïse, ou Entretien sur les Romans*.
- 12 czerwca: Rousseau, przekonany o zbliżającej się śmierci, poleca Teresę opiece pani de Luxembourg, która w hospicjum Enfants-Trouvés czyni poszukiwania pierwszego dziecka Rousseau – bezskutecznie.
- 9 sierpnia: rękopis *Umowy społecznej* jest gotowy.

- koniec września: Rousseau wraz z listem przekazuje Malesherbesowi *Szkic o pochodzeniu języków*.
- październik: w Paryżu Duchesne rozpoczyna druk *Emila*.
- 6 listopada: Rousseau przekazuje Reyowi rękopis *Umowy społecznej* oraz opatrzony poprawkami egzemplarz *Nowej Heloizy* w intencji przygotowania nowego wydania.
- 16 listopada: Rousseau nachodzi obsesyjna myśl, że rękopis *Emila* znajduje się w rękach Jezuitów, którzy chcą go okroić.
- 31 grudnia: Rey prosi Rousseau, by opisał swe życie; tą autobiografią chce poprzedzić *Œuvres diverses*; Teresie przyznaje rentę. W Amsterdamie u Néaulme'a drukuje się *Emil*.

1762

- styczeń: w stanie „krańcowego przygnębienia”, jaki nastąpił po kryzysie poprzedniej jesieni, Rousseau pisze cztery autobiograficzne *Listy do Malesherbesa*. Spodziewa się wielu problemów z opublikowaniem swej autobiografii.
- początek kwietnia: *Umowa społeczna* wychodzi spod prasy.
- 13 kwietnia: Rey wysyła do Paryża pewną liczbę egzemplarzy książki.
- 12 maja: Rey zostaje uprzedzony, że Malesherbes sprzeciwia się ukazaniu *Umowy* we Francji.
- 22 maja: Duchesne przekazuje do siedziby Luxembourgów dużą ilość egzemplarzy *Emila*.
- 27 maja: *Emil*, dzięki milczącej zgodzie, ukazuje się w sprzedaży.
- 3 czerwca: policja konfiskuje nakład *Emila*.
- 5 czerwca: *Emil* i *Umowa społeczna* pojawiają się w Genewie.
- 7 czerwca: *Emil* zostaje potępiony na Sorbonie.
- 9 czerwca: Parlament potępia *Emila*, wydany zostaje nakaz aresztowania Rousseau, który po południu ucieka.
- 11 czerwca: *Emil* zostaje spalony w Paryżu, a Rada Genewy piętnuje *Umowę* i *Emila*.
- 14 czerwca: Rousseau przybywa do Yverdon, położonego na terytorium berneńskim, gdzie zatrzymuje się u swego przyjaciela, Daniela Roguina.
- 19 czerwca: w Genewie zostaje wydany nakaz aresztowania Rousseau; *Emil* i *Umowa* zostają spalone.
- 1 lipca: władze Berna, na wniosek sędziego z Yverdon, dekretują wydalenie Rousseau z terytorium.
- 2 lipca: Hume zaprasza Rousseau do Londynu, oferując mu pomoc i przyjaźń.
- 10 lipca: wygnany z Yverdon, Rousseau dociera do Môtiers w Val-de-Travers, terytorium należącym do pruskiego księstwa Neuchâtel. O swym przybyciu uprzedza gubernatora księstwa, Georgesa Keitha, lorda-marszałka dziedzica Szkocji. Pisze do Fryderyka z prośbą o udzielenie mu azylu na jego ziemiach.
- 20 lipca: do Môtiers przybywa Teresa.
- 29 lipca: w Chambéry umiera pani de Warens.
- 16 sierpnia: Rousseau zostaje uprzedzony, że Fryderyk II potwierdził swą wizytę w księstwie.
- 24 sierpnia: Rousseau składa wyznanie wiary pastorowi Montmollin.

- 28 sierpnia: opublikowany zostaje *Mandement* Christophe'a de Beaumont, arcybiskupa Paryża, potępiający *Emila*.
- wrzesień: Rousseau postanawia nosić habit armeński.
- 21 września: Jacob Vernes, pastor z Genewy, żąda, by Rousseau usunął *Wyznania wiary wikarego sabaudzkiego*.
- 14 listopada: Sorbona publikuje *Censure de l'Émile*.
- 18 listopada: Rousseau datuje *List do arcybiskupa de Beaumont*.
- 14 grudnia: Rey ponownie prosi Rousseau o napisanie autobiografii.

1763

- 6 lutego: Rousseau przekazuje Duchesne'owi *Dictionnaire de musique*.
- marzec: ukazuje się *List do arcybiskupa de Beaumont*.
- 16 kwietnia: Rousseau otrzymuje obywatelstwo Neuchâtel.
- 30 kwietnia: Milord Marszałek udaje się do Poczdamu.
- 12 maja: Rousseau rezygnuje z obywatelstwa miasta Genewa.
- 18 czerwca: w Genewie pierwsze „widowisko” grupy obywateli.
- wrzesień-październik: opublikowanie *Lettres écrites de la Campagne* prokuratora generalnego Tronchina.

1764

- 13 maja: Rousseau zachęca Reya do wydania jego dzieł wszystkich.
- 18 maja: śmierć marszałka de Luxembourg.
- Rousseau proponuje Reyowi opublikowanie *Lettres écrites de la Montagne* – odpowiedzi Tronchinowi.
- lipiec: rodzi się pasja Rousseau do botaniki.
- 5 lub 14 sierpnia: Rousseau przybywa do Sabaudii, gdzie w Thonon spotyka się z kierownictwem partii Reprezentantów Genewy, opozycyjnej wobec Rady Genewy.
- 18 sierpnia: wraca do Môtiers.
- 31 sierpnia: Buttafoco zwraca się do Rousseau z prośbą o napisanie projektu konstytucji dla Korsyki; Rousseau rozpoczyna pisanie *Lettres à M. Buttafoco*.
- 25 września-1 października: Rousseau gości u Du Peyrou w Cressier.
- 14 listopada: Duclos zatrudnia Rousseau do napisania swej biografii.
- 29 listopada: wydawca Fauche w Neuchâtel chce się podjąć wydania dzieł wszystkich Rousseau.
- 3 grudnia: Rousseau gości u siebie Boswella.
- 18 grudnia: *Lettres écrites de la Montagne* docierają do Genewy.
- 27 grudnia: w Genewie ukazuje się anonimowa libella *Sentiment des citoyens*, ujawniająca porzucenie przez Rousseau swych dzieci.
- 31 grudnia: Rousseau otrzymuje tę libellę, której autorstwo błędnie przypisuje pastorowi Vernesowi, gdy tymczasem autorem jej jest Voltaire. Jan Jakub postanawia napisać *Wyznania*.
- koniec 1764-początek 1765: Rousseau przygotowuje pierwszą preambułę do *Wyznań*.

1765

- 22 stycznia: *Lettres écrites de la Montagne* zostają spalone w Hadze.

- 23 lutego: rękopis *Dictionnaire de la musique* trafia do wydawcy Duchesne`a.
- 18 marca: Rousseau rozpoczyna pisanie *Wspomnień*.
- 19 marca: *Lettres écrites de la Montagne* zostają spalone w Paryżu.
- wiosna: spory Rousseau z pastorem Montmollin i Konsystorzem.
- początek lipca: Rousseau spędza dziesięć dni na wyspie Saint-Pierre na jeziorze Biene.
- 1 września: przysięga Montmollina wymierzona w Rousseau.
- 1-3 września: Rousseau odwiedza pani de Verdelin i zaprasza go do przyjazdu do Londynu i zamieszkania obok Hume`a.
- 6 września: targ w Môtiers; w nocy dom Rousseau zostaje obrzucony kamieniami.
- 12 września: Rousseau ponownie odwiedza wyspę Saint-Pierre; na statku i na piaszczystym brzegu oddaje się marzeniom, zbiera rośliny.
- 29 września: dołącza doń Teresa.
- 16 października: Rousseau zostaje wygnany przez Radę Berna.
- 22 października: list Hume`a do Rousseau z propozycją azylu w Anglii.
- 25 października: Rousseau opuszcza wyspę, gdzie tymczasowo zostawia Teresę; kilka dni spędza w Biene.
- 29 października: Rousseau wyrusza do Berlina; jedzie przez Bazyleę.
- 2 listopada dociera do Strasbourga, gdzie na jego cześć wystawiony zostaje *le Devin*, a sam autor jest fetowany.
- 14 listopada: Rousseau otrzymuje zgodę na wjazd do Francji.
- 30 listopada: postanawia wyjechać do Anglii.
- 1 grudnia: Rousseau upoważnia Reya do wydania *La Reine fantasque* i kieruje doń tekst *Avertissement du libraire*.
- 9 grudnia: opuszcza Strasbourg.
- 16 grudnia: wieczorem przybywa do Paryża i zatrzymuje się w Temple u księcia de Conti; cały Paryż chce go zobaczyć.
- 24 grudnia: Rousseau prosi Du Peyrou o przesłanie mu dokumentów potrzebnych do napisania *Wyznań*.

1766

- 4 stycznia: Rousseau w towarzystwie Hume`a i Luze`a opuszcza Paryż.
- 13 stycznia: wszyscy trzej przybywają do Londynu.
- 28 stycznia: Rousseau zamieszkuje w Chiswick.
- 13 lutego: do Rousseau dołącza Teresa.
- 19 marca: Rousseau i Teresa wyruszają do Wootton.
- kwiecień: ukazuje się *Lettre de M. de Voltaire au Dr J. J. Pansophe*.
- 10 lipca: obszerny list do Hume`a, w którym Rousseau reasumuje historię ich relacji i wymienia wszystkie swe żale.
- 21 lipca: filozofowie paryscy zachęcają Hume`a do publicznego ujawnienia szczegółów jego sporu z Rousseau.
- 20 października: w Paryżu zostaje zapowiedziany tekst *Exposé succinct*, libelli Hume`a i filozofów w tej sprawie.
- listopad: publikacja *Concise and Genuine Account*, angielskiej wersji *Exposé succinct*.

- listopad-grudzień: w dziennikach angielskich pojawiają się artykuły sprzyjające Rousseau.
- w Wootton Rousseau pisze pierwsze księgi *Wyznań*.

1767

- 7 lutego: Rousseau otrzymuje *Précis pour M. J. J. Rousseau*, autorstwa pani Latour de Franqueville, a będący odpowiedzią Hume'owi.
- 18 marca: król Jerzy III przyznaje Rousseau roczną pensję w wysokości stu liwrow sterlingów.
- kwiecień: Rousseau powierza Cerjatowi rękopis pierwszych ksiąg *Wyznań* w intencji przekazania ich Du Peyrou.
- 1 maja: Rousseau wraz z Teresą opuszcza Wootton.
- 21 maja: w Dover Rousseau wsiada na statek i wyrusza do Calais.
- 25 maja: przybywa do Amiens, gdzie spędza dwanaście dni.
- 5 czerwca: gości we Fleury-sous-Meudon u markiza de Mirabreu.
- 21 czerwca: Rousseau zamieszkuje w Trye u księcia de Conti. Każę siebie nazywać Jean-Joseph Renou i brać Teresę za swą siostrę.
- 26 lipca: *Lettre au marquis de Mirabeau sur le despotisme légal*.
- 16 sierpnia: Rousseau chce opuścić Trye.
- wrzesień: Rousseau cierpi na liczne dolegliwości, ciągle bóle głowy i serca.
- koniec października-początek listopada: Du Peyrou przybywa do Trye i zapada na poważną chorobę; jest przekonany, że przyjaciel podejrzewa go o otrucie, co wywołuje między nimi gwałtowną kłótnię.
- 26 listopada: *Dictionnaire de musique* wchodzi w Paryżu do sprzedaży.

1768

- 3 stycznia: Du Peyrou opuszcza Trye.
- 13 marca: w Paryżu mówi się z obawą o publikacji *Wyznań* Rousseau.
- 28 marca: w liście do Ivernoisa Rousseau ujawnia, że w pewnej mierze ma świadomość swej manii prześladowczej.
- wiosna: liczne rękopisy (m. in. jeden zeszyt *Wyznań*) Rousseau powierza opiece pani de Nadaillac, przełożonej w Gomer-Fontaine.
- 14 czerwca: ze swym zielnikiem i biblioteką Rousseau wyrusza do Lyonu, Teresa pozostaje w Trye.
- 18 czerwca: przybywa do Lyonu.
- 7 lipca: początek wielkiej wyprawy botanicznej do Grande-Chartreuse.
- 11 lipca: Rousseau przybywa do Grenoble.
- 25 lipca: w Chambéry Rousseau udaje się na pielgrzymkę do grobu pani de Warens.
- 13 sierpnia: Rousseau zamieszkuje w Bourgoin z Delfinacie, dokąd Teresa przybywa 26 sierpnia.
- 30 sierpnia: małżeństwo Rousseau z Teresą w obliczu mera Bourgoin.
- październik-listopad: Rousseau rozważa możliwość wyjazdu do Grecji, na Cypr, na Minorkę lub powrotu do Wootton.

1769

- 15 stycznia: pisze *Lettre à M. de Franquières*.

- koniec stycznia: Rousseau zamieszkuje na farmie w Monquin, nieopodal Bourgoin.
- 27 kwietnia: Rousseau wyjaśnia Reyowi, że nie chce kontynuować pisania *Wyznań* ze względu na „nieszczęścia”, jakie ten projekt ściągął na niego.
- 1 maja: Rey cofa Du Peyrou pełnomocnictwo na nowe wydanie *Œuvres complètes* Rousseau.
- 15 lipca: Rousseau składa wizytę księciu de Conti w Pougues obok Nevers.
- sierpień: Rousseau zbiera rośliny w Vivarais.
- 15 listopada: Rousseau wraca do pracy nad *Wyznaniami*, w Monquin pisze księgi VII-XI oraz całą księgę XII lub jej część.
- 23 listopada: Rousseau chce się pozbyć swego zielnika oraz kolekcji dzieł z zakresu botaniki.

1770

- 22 stycznia: Rousseau rezygnuje z pseudonimu i ponownie podpisuje się: „J. J. Rousseau”.
- 26 lutego: Rousseau pisze do pana de Saint-Germain list autobiograficzny.
- 10 kwietnia: Rousseau opuszcza Monquin i udaje się do Lyonu.
- 19 kwietnia: przełożony kupców lyońskich organizuje w obecności Rousseau przedstawienie *le Devin du village* i *Pygmalion* (poemat Rousseau z muzyką autorstwa Coigneta, napisaną kilka dni wcześniej).
- 2 czerwca: Rousseau składa podpis pod statua Voltaire`a.
- czerwiec: powrót Rousseau do Paryża, gdzie ponownie zamieszkuje na ulicy Plâtrière; wraca też do zawodu kopisty i nadal zbiera rośliny.
- 20 lipca: Rousseau ponownie żąda od pani de Nadaillac zwrotu rękopisu *Wyznań*.
- 9 września: Rousseau dziękuje Reyowi za wysłanie mu wydania *Œuvres* oraz pism adwersarzy.
- 23 listopada: w liście autobiograficznym do M. L. D. M. (Malesherbes?) Rousseau wyklada swe idee co do spisku, jakiego jest ofiarą, i wskazuje na poruszenie, w jakim znajduje się jego umysł.
- jesień: Rousseau zajmuje się swymi meblami na piątym piętrze przy ulicy Plâtrière.
- grudzień: Rousseau prawdopodobnie kończy *Wyznania* i czyta je u markiza de Pezay oraz u poety Dorata.

1771

- luty: odczytanie *Wyznań* w obecności następcy tronu Szwecji.
- 4 lub 8 maja: Rousseau czyta dwunastą część *Wyznań* u hrabiny d`Egmont.
- 10 maja: pani d`Épinay żąda od namiestnika policji wydania zakazu czytania przez Rousseau jego *Wyznań*.
- lipiec: początek związków Rousseau z Bernardinem de Saint-Pierre.
- jesień-zima: Rousseau pracuje nad *Uwagami o rządzie polskim*.
- 1771-1772: powstają *Lettres sur la botanique*.

1772

- 1 kwietnia: Rousseau zaczyna sporządzać listę swych kopii z zakresu muzyki.
- kwiecień: kończy *Uwagi o rządzie polskim*.
- tego roku zaczyna pisać *Dialogues ou Rousseau juge de Jean Jacques*.

1773

- Rousseau dzieli swój czas między pracę kopisty i zainteresowania botaniczne, kontynuuje pisanie *Dialogues*, co sprawia mu wiele trudności, mówi, że to „bolesna praca”.

1774

- luty: Gluck prosi Rousseau o zwrot kopii fragmentów swej opery *Paride et Elena*.
- 19 kwietnia: Rousseau jest obecny w Operze na pierwszym przedstawieniu *Ifigenii* Glucka.
- maj: Rousseau pisze wprowadzenie do swego *Dictionnaire des termes d`usage en botanique*.
- czerwiec: Rousseau komponuje muzykę do pierwszego aktu *Dafnis i Chloe*, poematu Coranceza.
- 2 sierpnia: Rousseau jest obecny na premierze *Orfeusza i Eurydyki* Glucka.
- 19 listopada: Rousseau komponuje nową muzykę do tekstu *le Devin du village*.
- grudzień: Rousseau chce przeprowadzić się na niższe piętro przy ulicy Plâtrière.

1775

- 31 października: *Pygmalion* zostaje wystawiony w Komedii Francuskiej, bez zgody Rousseau, i odnosi wielki sukces.

1776

- 24 lutego: chcąc złożyć rękopis *Dialogues* na wielkim ołtarzu w katedrze Notre-Dame, zastaje zamknięte drzwi; najpierw jest mocno poruszony tą przeszkodą, później traktuje ją jako „dobrodziejstwo nieba”.
- 25 lutego: Rousseau przekazuje swój rękopis księdzu de Condillac.
- 6 kwietnia: kopię pierwszego *Dialogues* Rousseau powierza firmie Brooke Boothby.
- kwiecień: Rousseau rozdaje na ulicy swój tekścik *A tout Français aimant encore la justice et la vérité*.
- maj: okólnik ten wysyła do swych respondentów.
- lato (?): redakcja *Histoire du précédent écrit*.
- jesień: Rousseau pisze *Pierwszą przechadzkę z Marzeń samotnego wędrowca*.
- 24 października: w Ménilmontant, w drodze powrotnej z przechadzki, Rousseau zostaje przewrócony przez psa, w wyniku upadku traci przytomność i ulega potłuczeniom.
- grudzień: „Le Courrier d`Avignon” błędnie informuje o śmierci Rousseau.
- koniec grudnia-styczeń 1777: Rousseau pisze *Drugą przechadzkę*.

1777

- luty: w swych wspomnieniach Rousseau pisze o trudnej sytuacji materialnej, Teresa od dawna jest chora i muszą zatrudnić służącą.
- wiosna-lato: Rousseau pisze 3, 4, 5, 6 i 7 *przechadzkę*.
- 22 sierpnia: rezygnuje z pracy kopisty.
- 31 grudnia: składa podziękowania hrabiemu Duprat za oferowany mu azyl między Lyonem i Clermont, ale nie może myśleć o przenosinach przed końcem zimy.

1778

- koniec zimy: powstaje 8 *przechadzka*.
- marzec: 9 *przechadzka*.
- 12 kwietnia: 10 *przechadzka*, niedokończona.
- 2 maja: Rousseau przekazuje różne rękopisy, m. in. kopię *Dialogues* i *Wyznań*, swemu dawnemu przyjacielowi z Genewy Paulowi Moulto w obecności jego syna Pierre`a Moulto.
- 20 maja: Rousseau przyjmuje gościnę u markiza René de Girardin w Ermenonville, gdzie udaje się wraz ze swym lekarzem Le Bègue de Presle.
- 26 maja: dołącza doń Teresa.
- czerwiec: Rousseau zbiera rośliny w okolicach Ermenonville, często w towarzystwie drugiego syna markiza de Girardin.
- 2 lipca: po spacerze po parku Rousseau je śniadanie z Teresą i służącą. Ogarnięty różnymi dolegliwościami, zwłaszcza silnymi bólami głowy, umiera o godzinie jedenastej rano.
- 3 lipca: Houdon zdejmuje maskę pośmiertną Rousseau; następuje autopsja.
- 4 lipca: Rousseau zostaje pochowany na wyspie Peupliers, o godzinie jedenastej wieczorem.

1782

- wydanie *Œuvres complètes* Rousseau przez Du Peyrou.

1794

- 9, 10 i 11 października: przeniesienie szczątków Rousseau do Panteonu.

Zestawił Bogdan Banasiak

Na podstawie: Louis-J. Courtois, *Chronologie critique de la vie et des œuvres de Jean-Jacques Rousseau*, „Annales de la société J.-J. Rousseau”, 1923, t. XV.